ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАТРИМКИ ЗВЕРНЕННЯ ПО ДОПОМОГУ В ОСІБ, ЯКІ ЗАЗНАЮТЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Дудка А. О., Київський університет інтелектуальної власності та права

DOI: 10.53672/ej.6.2026.02.05 Check for updates

Анотація. Авторка систематизує психологічні чинники, через які особи, що зазнають домашнього насильства, відкладають звернення по допомогу, і визначає їх значення для практики психологічного супроводу. Спираючись на систематичний огляд S. Robinson, K. Ravi і R. Voth Schrag, модель стигматизації N. Overstreet і D. Quinn, праці Л. Уокер, Е. Гондолфа та Е. Фішер, а також на результати дослідження ГО «Дівчата» й думку психологині мобільної бригади О. Надточій, вона виокремлює три групи чинників: інтрапсихічні (сором, провина, набута безпорадність, травматична прив'язаність), міжособистісні й ситуативні (страх помсти, економічна та житлова залежність, складність ідентифікації насильства) і соціокультурні (стигма, культура невтручання, очікування вторинної віктимізації з боку інституцій). Авторка доходить висновку, що робота із соромом, провиною та очікуваною стигмою має бути частиною первинного контакту, а психолог повинен надавати постраждалій особі конкретну інформацію про правові механізми захисту за Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» й безпечні маршрути допомоги, підтримуючи її автономію замість тиску «просто піти».

Ключові слова: домашнє насильство, звернення по допомогу, бар'єри звернення, набута безпорадність, травматична прив'язаність, стигматизація, вторинна віктимізація.

Постановка проблеми. Домашнє насильство залишається одним із найбільш латентних видів насильства. За даними всеукраїнського опитування 2024 року, понад 80 % осіб, які зазнали гендерно зумовленого насильства, не звертаються по допомогу [4]. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» створює систему захисту постраждалих осіб, проте психологічні бар'єри продовжують суттєво обмежувати доступ до цієї системи [1]. Затримка звернення по допомогу не є простою відсутністю мотивації: вона є результатом складної взаємодії внутрішніх психологічних механізмів, особливостей стосунків із кривдником і соціального контексту. Без розуміння цих чинників заходи реагування залишаються формальними, а вторинна віктимізація – ймовірною.

Мета. Систематизувати психологічні чинники затримки звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства, і визначити їх значення для практики психологічного супроводу.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблема бар'єрів звернення по допомогу розглядається в зарубіжній літературі переважно в межах досліджень інтимного партнерського насильства. Robinson, Ravi і Voth Schrag у систематичному огляді виділили шість груп бар'єрів: відсутність обізнаності, проблеми доступу, наслідки розкриття, нестача матеріальних ресурсів, особистісні бар'єри та системні невдачі [2]. Overstreet і Quinn запропонували модель стигматизації, у якій культурна стигма, інтерналізована стигма та очікувана стигма спільно стримують звернення [3].

Українські автори наголошують на специфіці контексту війни та соціальної нестабільності. Дослідження ГО «Дівчата» показало, що найчастішою причиною незвернення є переконан-

ня, що звернення нічого не змінить (27 %), а також страх і сором [4]. Психологиня мобільної бригади соціально-психологічної допомоги О. Надточій серед ключових внутрішніх бар'єрів називає коло насильства, вивчену безпорадність і залежність від кривдника [5]. Водночас системний аналіз саме психологічних чинників у їх взаємозв'язку з ризиком вторинної віктимізації в українському науковому дискурсі залишається фрагментарним. Питання, яке потребує опрацювання, – як ці чинники групуються і які з них є пріоритетними для втручання психолога.

Виклад основного матеріалу.

1. Інтрапсихічні чинники

Сором і почуття провини є одними з найстійкіших внутрішніх бар'єрів. Кривдник систематично формує у постраждалої особи переконання, що вона сама провокує насильство. Це призводить до інтерналізації відповідальності і до уникання розкриття. Дослідження показують, що сором тісно пов'язаний із заниженою самооцінкою та страхом осуду [3; 5].

Концепцію набутої безпорадності (learned helplessness), сформульовану М. Селігманом, Л. Уокер застосувала до жінок, які зазнають насильства [7]; вона описує стан, за якого повторювані неконтрольовані події призводять до пасивності. Пізніші дослідження суттєво уточнюють цю модель: постраждалі особи часто є активними шукачами допомоги, проте стикаються з системними перешкодами [6]. Проте у частини осіб формується стійке переконання, що їхні дії не впливають на ситуацію, що блокує ініціативу звернення.

Травматична прив'язаність (traumatic bonding), за Д. Даттоном і С. Пейнтер, виникає внаслідок чергування фаз насильства і примирення [8]. Цикл «напруга – інцидент – медовий місяць», описаний Л. Уокер, створює емоційну залежність: після епізоду насильства фаза примирення підсилює надію на зміну кривдника. Цей механізм утримує особу в стосунках навіть за наявності об'єктивної небезпеки [7; 8].

2. Міжособистісні та ситуативні чинники

Страх помсти кривдника є раціональним бар'єром. Постраждала особа оцінює ризик ескалації насильства після звернення. Економічна та житлова залежність підсилює цей страх: відсутність альтернативного житла чи доходу робить вихід із стосунків практично неможливим без зовнішньої підтримки [2; 4].

Складність ідентифікації насильства особливо характерна для психологічного та економічного насильства. Постраждалі часто не розпізнають систематичне приниження, контроль і маніпуляції як насильство, вважаючи їх «звичайними сімейними конфліктами». Це затримує звернення до моменту, коли насильство вже набуває тяжких форм [4].

3. Соціокультурні чинники

Культура невтручання та стигматизація розлучення продовжують діяти в українському суспільстві. Страх осуду з боку родини, сусідів і громади («руйнує сім'ю», «сама винна») є потужним стримувальним чинником [5]. Особливо це стосується невеликих населених пунктів, де анонімність майже відсутня.

Очікування вторинної віктимізації з боку інституцій також стримує звернення. Попередній негативний досвід взаємодії з поліцією, соціальними службами чи судовими органами формує переконання, що допомоги не буде або що ситуація погіршиться. Це узгоджується з моделлю стигматизації насильства з боку інтимного партнера: очікування, що постраждалій особі не повірять або її засудять, посилює мовчання [3].

4. Значення для практики психолога

Систематизація чинників дозволяє визначити пріоритети втручання. На першому етапі роботи психолог має знижувати сором і провину через нормалізацію досвіду та роз'яснення механізмів травматичної прив'язаності. Паралельно необхідно надавати конкретну інформацію про безпечні маршрути звернення (гарячі лінії 0 800 500 335, 116 123, 1547, поліція 102) і про правовий статус постраждалої особи за Законом № 2229-VIII, який не вимагає відкриття кримінального провадження для отримання захисту [1].

Важливо уникати оцінних суджень і тиску «просто піти». Такий підхід ігнорує реальні ризики і може посилити відчуття безпорадності. Робоча позиція психолога – визнання складності бар'єрів і підтримка автономії особи в прийнятті рішень.

Висновки.

1. Психологічні чинники затримки звернення по допомогу утворюють три взаємопов'язані групи: інтрапсихічні (сором, провина, набута безпорадність, травматична прив'язаність), міжособистісні (страх помсти, економічна залежність, складність ідентифікації насильства) та соціокультурні (стигма, культура невтручання, очікування вторинної віктимізації).

2. Травматична прив'язаність і цикл насильства є ключовими механізмами утримання в стосунках; вони пояснюють, чому раціональні аргументи «просто піти» часто не спрацьовують.

3. Інтерналізована стигма та страх вторинної віктимізації з боку інституцій суттєво підвищують поріг звернення; робота з цими чинниками має бути частиною первинного контакту.

4. Практичний психолог, який працює з постраждалими особами, зобов'язаний володіти знаннями про правові механізми захисту за Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і надавати конкретну, безпечну інформацію про маршрути допомоги.

5. Подальше дослідження потребує емпіричної перевірки відносної ваги виділених груп чинників в умовах воєнного стану та серед різних соціально-демографічних груп постраждалих осіб.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19 (дата звернення: 01.11.2026).

2. Robinson S. R., Ravi K., Voth Schrag R. J. A Systematic Review of Barriers to Formal Help Seeking for Adult Survivors of IPV in the United States, 2005–2019. Trauma, Violence, & Abuse. 2021. Vol. 22, No. 5. P. 1279–1295. DOI: https://doi.org/10.1177/1524838020916254.

3. Overstreet N. M., Quinn D. M. The Intimate Partner Violence Stigmatization Model and Barriers to Help-Seeking. Basic and Applied Social Psychology. 2013. Vol. 35, No. 1. P. 109–122. DOI: https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746599.

4. Кадакова К. В Україні більшість людей не розпізнають ситуації гендерно зумовленого насильства і не звертаються по допомогу – дослідження. DIVOCHE.MEDIA. 2024. 20 верес. URL: https://divoche.media/2024/09/20/v-ukraini-bilshist-liudey-ne-rozpiznaiut-sytuatsii-henderno-zumovlenoho-nasylstva-i-ne-zvertaiutsia-po-dopomohu-doslidzhennia/ (дата звернення: 01.11.2026).

5. Мурашко А. Бар'єри на шляху до життя без насильства: чому складно піти від кривдника. УНН. 2025. 22 січ. URL: https://unn.ua/news/bariery-na-shliakhu-do-zhyttia-bez-nasylstva-chomu-skladno-pity-vid-kryvdnyka (дата звернення: 01.11.2026).

6. Gondolf E. W., Fisher E. R. Battered Women as Survivors: An Alternative to Treating Learned Helplessness. Lexington, MA : Lexington Books, 1988. X, 123 p.

7. Walker L. E. The Battered Woman. New York : Harper & Row, 1979. 270 p.

8. Dutton D. G., Painter S. L. Traumatic Bonding: The Development of Emotional Attachments in Battered Women and Other Relationships of Intermittent Abuse. Victimology: An International Journal. 1981. Vol. 6, No. 1–4. P. 139–155.

Psychological Factors in Delayed Help-Seeking among Persons Experiencing Domestic Violence

Dudka A. O.

Abstract. The author systematises the psychological factors that cause persons experiencing domestic violence to delay seeking help and determines their significance for psychological support practice. Drawing on the systematic review by S. Robinson, K. Ravi and R. Voth Schrag, the stigmatisation model of N. Overstreet and D. Quinn, the works of L. Walker and of E. Gondolf and E. Fisher, as well as the findings of a survey by the NGO «Divchata» and the views of O. Nadtochii, a psychologist with a mobile social and psychological assistance team, the paper distinguishes three groups of factors: intrapsychic (shame, guilt, learned helplessness, trauma bonding), interpersonal and situational (fear of the abuser's retaliation, economic and housing dependence, difficulty in recognising violence) and sociocultural (stigma, a culture of non-interference and the expectation of secondary victimisation by institutions). The author concludes that addressing shame, guilt and anticipated stigma should be part of the first contact, and that the psychologist should give the affected person specific information on the legal protection mechanisms under the Law of Ukraine «On Preventing and Combating Domestic Violence» and on safe routes to help, supporting the person's autonomy rather than pressing them to «just leave».

Keywords: domestic violence, help-seeking, barriers to help-seeking, learned helplessness, trauma bonding, stigmatisation, secondary victimisation.

References

1. Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu [On Preventing and Combating Domestic Violence] : Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19 (data zvernennia: 01.11.2026). [in Ukrainian].

2. Robinson S. R., Ravi K., Voth Schrag R. J. A Systematic Review of Barriers to Formal Help Seeking for Adult Survivors of IPV in the United States, 2005–2019. Trauma, Violence, & Abuse. 2021. Vol. 22, No. 5. P. 1279–1295. DOI: https://doi.org/10.1177/1524838020916254.

3. Overstreet N. M., Quinn D. M. The Intimate Partner Violence Stigmatization Model and Barriers to Help-Seeking. Basic and Applied Social Psychology. 2013. Vol. 35, No. 1. P. 109–122. DOI: https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746599.

4. Kadakova K. V Ukraini bilshist liudei ne rozpiznaiut sytuatsii henderno zumovlenoho nasylstva i ne zvertaiutsia po dopomohu – doslidzhennia [In Ukraine, most people do not recognise situations of gender-based violence and do not seek help: a study]. DIVOCHE.MEDIA. 2024. 20 September. URL: https://divoche.media/2024/09/20/v-ukraini-bilshist-liudey-ne-rozpiznaiut-sytuatsii-henderno-zumovlenoho-nasylstva-i-ne-zvertaiutsia-po-dopomohu-doslidzhennia/ (data zvernennia: 01.11.2026). [in Ukrainian].

5. Murashko A. Bariery na shliakhu do zhyttia bez nasylstva: chomu skladno pity vid kryvdnyka [Barriers on the way to a life without violence: why it is hard to leave an abuser]. UNN.

2025. 22 January. URL: https://unn.ua/news/bariery-na-shliakhu-do-zhyttia-bez-nasylstva-chomu-skladno-pity-vid-kryvdnyka (data zvernennia: 01.11.2026). [in Ukrainian].

6. Gondolf E. W., Fisher E. R. Battered Women as Survivors: An Alternative to Treating Learned Helplessness. Lexington, MA : Lexington Books, 1988. X, 123 p.

7. Walker L. E. The Battered Woman. New York : Harper & Row, 1979. 270 p.

8. Dutton D. G., Painter S. L. Traumatic Bonding: The Development of Emotional Attachments in Battered Women and Other Relationships of Intermittent Abuse. Victimology: An International Journal. 1981. Vol. 6, No. 1–4. P. 139–155.

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Дудка А. О. Психологічні чинники затримки звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 3 (63). С. 67–71. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.02.05.